

UJ ERDÉLYI TÖRTÉNETÍRÁS. Az Erdélyből korán elszármazott, fiatal *Mester Miklós*, aki *Az autonóm Erdély és a román nemzetiségi követelések az 1863-64. évi nagyszebeni országgyűlésen* címen (Budapest, a szerző kiadása) a kiegyezést megelőző időszak erdélyi román nemzetiségi küzdelmét állítja most tanulsággul erdélyi magyar kortársai elé, nyíltan felteszi a kérdést: mi szolgálhatja jobban az erdélyi népek közös érdekét: „Az-e, hogy a kölcsönös történelmi kapcsolatok vizsgálásánál csak az egyik, rendszerint az anyanyelven írott és könnyen hozzáférhető forrás alapján nyilvánítsunk egyoldalú véleményt, vagy az, hogy hosszú, fáradságos munkával felkutassuk a másik fél nyelvén megjelent adattárt is és a kettő összevetéséből próbáljuk becsületesen kihámozni a történelmi valóságot?” A felelet nem kétséges: a fiatal kutató a román, magyar és szász forrásanyag tárgyilagos egybevetésével az *összehasonlító történetkutatás* feladatát vállalja. Ez az összehasonlító módszer azután *leleplezi* a dunai népek demokratikus forradalmainak tragikus szembekerülését. *Mester Miklós* történetpolitikai visszapillantásában könyörtelenül rámutat a baj forrására: a forradalmi erővel feltörő romantikus liberalizmus minden eszközzel magyar államnemzetet akar teremteni. Csak az egyén jogait ismeri el s türelmetlen a nemzetiségekkel szemben, melyek az egyén jogain túl teljes nemzetvöltség egyenjogúsítását is követelik. *Mester Miklós* erre az elfogultságra vezet vissza, hogy „úgy jártunk a románokkal és a többi nemzetiségekkel, mint az osztrákok velünk. Az előzmények után mindkét részről elkerülhetetlen volt az 1848-49. évi szabadságharc.“ *Şimion Barnuţiu*, a balázsfalvi román népgyűlés szónoka, *Mester Miklós* összehasonlításában „impozáns, intranzigens politikai magatartásával, romantikus történeteszemléletével és beszédének patetikus hangjával meglepően emlékeztet *Kossuth Lajosra*“. Ami azonban a magyar forradalmi politikusként Ausztria, az a románok számára — Magyarország. „Az 1848-49. évi erdélyi román nemzetiségi mozgalom, amelyet ilyen öntudatos vezetők irányítottak, szabadságmozgalom volt“ — állapítja meg a szerző, de rámutat e szabadságmozgalom belső ellentmondására is: „...az 1848-49. évi szabadságharcban a románság helyzete egyáltalán nem tekinthető irigylésreméltónak. Az a tragikus körülmény, hogy a románság szabadságért küzdve kénytelen volt az alapjában véve célkitűzései iránt érzéketlen bécsi rendszer mellé szegődni, igen nagy szenvedést, megaláztatást és lelki kint okozott a román vezetők soraiban.“ A magyar szabadságharcot leverik, de a románok álmai sem valósulnak meg: az abszolutizmus (korában mindkét nép egyaránt szenved).

Nicolae Bălcescu kísérletét a magyar és román nép kibékítésére *Mester Miklós* rokonszenvvel ismerteti s vonzalma a „második“ *Kossuth Lajos* dunai konföderációs tervei iránt is kétségtelen, az emigráció álmai helyett azonban szívesebben figyeli azokat a *honi* jelenségeket, melyek az abszolutizmus éveiben a román és magyar érdekek és érzelmek közeledését s egy reális erdélyi politikai elgondolás kiérlelődését árulják el. Az 1860-as évek elején valóban találkozunk a közeledés spontán jelenségeivel: hol egy közös Széchenyi-gyászünnepély, hol egy román iskolaavatás alkalmat ad a román-magyar barátság kifejezésére. Ezeknek az epizódoknak, melyek a románság és magyarság közös ellenszenvét fejezik ki az abszolutizmussal szemben, *Mester Miklós* elvi jelentőséget tulajdonít: ezekből a társadalmi és kulturális megmozdulásokból szerinte „a transzilvánizmus tiszta szelleme sugárzott ki.“ Igaz, hogy ez a szellem „korántsem volt az erdélyi lelkekben annyira tudatos és átfogóerejű, hogy az országos politikában akadálytalanul érvényesülhetett volna“ — mégis ez a császári önkény ellen berzenkedő *transzilvánizmus* az, mely-

nek eszmei alapjára helyezkedve szerző a bekövetkező eseményeket megítéli.

Amily mértékben csökken a külső és belső bonyodalmakkal küzdő császári birodalomban az abszolutizmus nyomása, oly mértékben kerül ismét szembe a történeti előjogokra hivatkozó s a Magyarországgal való egyesülést követelő erdélyi magyar kisebbség az Erdély autonómiájához ragaszkodó erdélyi román többséggel. A románságnak ebben az időben alkalma nyílt arra, hogy a „saját jól felfogott érdekében szolgálhassa a transzilvánizmus ügyét.“ Mester Miklós könyvében a *románság* erdélyi realizmusát ünnepli. A román nemzetiségi mozgalom élén álló két egyházfő: *Andrei Şaguna* és *Alexandru Suluţiu* elfogadja ugyanis Erdély történetpolitikai individualitásának elvét s olyan erdélyi alkotmányt sürget, mely a tökéletes nemzetiségi egyenjogúságot biztosítja. *Gheorghe Bariţiu*, a brassói *Gazeta Transilvaniei* történetíró-szerkesztője, egyik beszédében nyíltan állást is foglal a pángermánizmus, a pánszlávizmus, pánhungarizmus és dákorománizmus ellen, amelyek szerinte „céltalanul zavarják az erdélyi népek nyugalmát és békés együttélését.“

Mester Miklós nem Erdély rendi multjában, hanem az abszolutizmus és a kiegyezés közt eltelt évek eseményeiben keresi a transzilvánizmus igazi hagyományait. Ebből adódik rokonszenve a román nemzetiségi mozgalom iránt. A románság, mely Erdély rendi alkotmányában (a „három nemzet és négy vallás uniója“-ban) Erdély „hét főbűné“-nek megtestesülését látta, Erdély történelmi autonómiájának őszinte védelmezője lett s mindazokat a demokratikus polgári reformokat, melyek a nemzetek egyenjogúsítása alapján alakítják át a társadalmat — a nagyfejedelemség történelmi határain belül kívánja megvalósítani. Amikor 1863 július 15-én Nagyszebenben megnyílik az *erdélyi országgyűlés* (melyet a szerző találóan „frisskeletű nemzetiségi országgyűlés“-nek nevez), valóban csak „...a magyarság távolléte miatt nem lehetett tökéletes transzilván munkát végezni“. A 25 székelyföldi és 17 városi magyar követ, akit Erdélyben a magyarság megválaszt, nem lépte át a nagyszebeni országgyűlés küszöbét. A magyarság az 1848-as alkotmány helyreállítását s az uniót követeli s a magyar sajtó lelkesen ünnepli az erdélyi magyar követek tüntető politikai passzivitását. Mester Miklós tárgyilagosságának bizonyítéka, hogy annak az országgyűlésnek a szellemét és javaslatait állítja mintaképpül a mai magyar közélet elé, melyet a maga korában a magyar politika cserbenhagyott.

Mester Miklós a nagyszebeni országgyűlés ismertetésében nem elemzi az eseményeket. Megelégszik a pusztá felsorolással s az összehasonlítások dialektikájában *ad absurdum* vezeti mondanivalóját: a transzilvánizmus legstilizáltabb, eszményien tökéletes gyakorlati tervezetét végül is *Schmerling* birodalmi rendszerében találja meg. A dinasztia föderalizálni akarja a monarchiát s Erdély, mint autonóm osztrák koronartomány, Bécsből kap kezdeményező utmutatást belső kormányzási ügyeinek liberális intézésére. A *Habsburg*-ház politikája kapóra jött a román nemzetiségi mozgalomnak. A szerző szerint ebben a politikai konstellációban „a románság... egyetlen biztos támaszát a császárban látta.“ A nagyszebeni országgyűlés a magyarok távollétében is eredményesen megtárgyalta a két császári javaslatot: a románság nemzeti és vallási egyenjogúsítását és a magyar, német és román hivatalos nyelv bevezetését, s oly értékes törvénytervezeteket dolgozott ki ebben a két kérdésben, melyek valóban mindmáig példát adhatnak az erdélyi nemzetiségi kérdés megoldására. Ezek a törvények azonban sohasem emelkednek jogerőre. A dinasztia enged a magyar politika nyomásának: a kiegyezés Erdélyt

beolvasztja Magyarországra és füstbe megy minden autonómista erdélyi terv.

Mester Miklós csak tényeket lát, adatokat, megfogalmazásokat, eseményeket, de a tények mögé nem tud bepillantani. Nem ismeri a történelem logikáját: fogalma sincs a társadalmi fejlődés törvényeiről. Nem veszi észre Erdély multjában a magyar és román polgáriasság széthúzó történelmi erőit, melyek ellenállhatatlanul ragadják a magyar és román politikát a nagy nemzeti államok megalapítása felé, s nem tud azokról az ellentett történelmi erőkről sem, melyek a közös román és magyar néptörekvések alakjában jelentkeznek. Számára románság és magyarság bonthatatlan elemi egység. A könyv bő román-magyar-szász bibliográfiájában Szabó Ervin névvel nem találkozunk: a szabadságharcos magyarság társadalmi s pártharcairól Mester egyszerűen nem vesz tudomást. Elkenődik beállításában a román nemzetiségi mozgalom polaritása is: az egyik végleten a mócok forradalmával és Avram Iancu megrázó tragédiájával, a másik végleten a polgári és egyházi politikusok osztály-jellegű liberalizmusával, mely nemzeti egyenjogúságot követel, de az „alulról tövő anarchia“ ellen a hatalommal szövetezik. Mester Miklós realizmusa így legfeljebb küllő, formai összehasonlításokra alkalmas felülnézet, sőt, legfelsőbb nézet is, ha formális logikája történetesen Ferenc József oldalára sodorja, akitől „a pártatlanságot és a jószándékot elvitatni nem lehet, bár kétségtelen az is, hogy kizárólag hatalmi szóval akart rendet teremteni az erdélyi alkotmányos életben.“

A reális történelmi hajtóerők helyett Mester Miklós végeredményben társadalmi epizódok és pillanatnyi politikai konstellációk látszateredményeit mutatja be, melyek az ellentétes erők játékában hamar szétfoszlanak, platonikus igazságok fogalmazványait hagyva az utókorra. A történetkutató, aki a multban sem lát törvényszerűen működő társadalmi erőket, természetesen ma sem tud konkrét társadalmi tényezőket felmutatni, melyek a nemzetiségi kérdést Erdélyben demokratikusan megoldhatnák. Még csak lelkesíteni sem tud bennünket, soraiból a *történelmi fatalizmus* borulátása csap ki. Megállapításai szerint a nagyszabedű határozatokra az erdélyi románság „nemzetisége biztosítása érdekében a Schmerling-rendszer bukása után is — egészen Nagyrománia megalakulásáig állandóan vissza akart térni“ — amint azonban politikai uralomra jut, maga is „éppoly szívesen feledkezik meg ennek a kornak az alkotásairól, mint a hasonló helyzetben levő magyarság a világháború előtt.“ Abban a kilátástalan történeteszemléletben, mely haladó osztályerőket nem ismer s csak a nemzetek uralomváltásaival számol, szerepcserék hintajátéka az erdélyi történelem.

Mester Miklós tárgyilagos anyagközlése s a magyar, román és szász forrásanyag elfogulatlan egybevetése — úttörő munka egy új, reális, demokratikus dunai történetírás felé. Az erdélyi népek történetének megírása azonban nem maradhat felületes tényközlés, mely a társadalmi fejlődés törvényeit fel nem tárja. Az új erdélyi történetírásnak a román és magyar hagyományos ellentett történelmiséggel szemben arra a feltörekvő közös román-magyar néptörténelmiségre kell rámutatnia, melynek gyűrűzéseiből nemcsak közeledés, egyezkedés, jogi formula, hanem sokkal több és biztatóbb: az egyenrangú nemzetek történelmi szövetezése igénykezik. (Balogh Edgár)

AZ ELBESZELES KULTURÁJA az utolsó években kétségtelenül emelkedett irodalmunkban. De korántsem az epikai alakítás lényeges elemeiben. Ehelyett túlteng a szép-megírás s mindenütt ösztövé az élet valóságát átható kompozíció; csillog-villog a papír, de, amit elbeszél, világunkról alig ad hirt. Magas kulturájú elbeszélőink elsősorban kulturál-